

Staroměstská radnice v Praze

KAREL KIBIC

Staroměstská radnice v Praze patří mezi naše nejvýznamnější architektonické památky. Plným právem byla proto v r. 1962 vyhlášena za národní kulturní památku spolu s celým Staroměstským náměstím a Týnským kostelem. Její význam byl již hodnocen v řadě odborných prací, a to z hlediska dějinného vývoje města i státu, významu kulturně i umělecko historického¹. Význam Staroměstské radnice v historii nejlépe vystihují i symbolizují dvě události — volba Jiřího z Poděbrad za českého krále na Staroměstské radnici v r. 1458 a poprava českých pánů po bělohorské bitvě před radnicí v r. 1621; národ na vrcholu svého společenského rozvoje volí krále v domě měšťanské samosprávy a podobně se napotom zde odehrávají velmi často nejdůležitější akty jeho života; nejinak se snažil uchvatitel země pokořit národ právě před Staroměstskou radnicí — od popravy Jana Roháče z Dubé přes tragické události v r. 1621 až po poničení budovy nacisty v r. 1945. Proto také žádné radniční budově nebyla věnována taková pozornost odborníků jako radnici Staroměstské; přesto lze říci, že význam Staroměstské radnice v plném rozsahu dosud zhodnocen nebyl. I když byla provedena v době před druhou světovou válkou i po r. 1945 stavební analýza, je třeba dále se zabývat jejím posouzením jakožto radniční budovy a zařazením do vývoje architektury radnic u nás a ve střední Evropě. Toto zhodnocení nelze ovšem provést bez podrobného sledování historického vývoje radnice. Posouzení z těchto širších hledisek má rovněž přinést poznatky při našem úsilí o architektonické dotvoření budovy i prostoru náměstí.

Ke vzniku radnice docházelo vždy až v určité době po zřízení městské samosprávy. První zmínka o přísežných v Praze (*civitas Pragensis*, pozdější Větší a Staré Město pražské) je z r. 1258². Z r. 1269 pochází tzv. pražské právo Otakarovské, v němž je zmínka o rychtáři se soudní pravomocí a o radě dvanácti. Přemysl Otakar II. usiloval, aby rada Starého Města pražského byla vzorem ostatním městům a aby městské rady měly jednotný ráz a čítaly dvanáct členů. V Praze se tak formovalo tzv. pražské právo³, jež bylo právním podkladem převážné části našich měst. Dalším městským orgánem bylo shromáždění celé obce (*consilium civium*)⁴. Městská rada se v době, kdy město ještě nemělo radnici, scházela v rychtě nebo v domě některého konšela, shromáždění celé obce odbývalo se tehdy v kostele sv. Mikuláše. Ve druhé polovině 13. stol. mělo Staré Město už rozvinutou městskou samosprávu, ale radní dům dosud neexistoval. Bylo to v době, kdy mnohá města západoevropská a i některá města ve střední Evropě už radnici měla — Kolín n. R., Řezno, Norimberk, Vídeň, Halle, Magdeburk, Budyšin, Vratislav. Proto se v r. 1296 obrátila rada Většího (Starého) Města pražského na krále Václava II. se žádostí, aby povolil obci zakoupit dům k radním účelům a ustanovit

městského písaře. Její petice je citována v plném znění v královské odpovědi z 18. září 1299, sepsané v Nížburku; byla to žádost důrazná, již nebylo možno opomenout⁵. Obec uspořádala v kostele sv. Mikuláše peněžní sbírku ke splnění svých cílů. Zakoupení domu k radním účelům město zdůvodňovalo též tím, že musí často s hanbou a studem vyslechnout poznámky od šlechticů a měšťanů z našeho království, kteří navštíví Prahu, že nemá radnici, jakou ostatní hlavní města již delší dobu mají, a v níž by se projednávaly obecní záležitosti. Takto musí městská rada hledat ke svým schůzkám každodenně jiné místo⁶. Proto si již vybrala dům Jakuba Kubky na náměstí, v sousedství domu Burchardta z Chebu, z něhož si chce radnici zřídit. Dále obec požádala schválení městského písaře. Král Václav II. ve své odpovědi z 18. září 1299 vyhověl Staroměstským ve druhém bodě, ale o radnici není v privilegii ani zmínka. Detailní posouzení uvedené listiny svědčí o rozhodném odhodlání města dosáhnout splnění obou svých záměrů a o podrobné představě využití a poslání domu, jež je vlastně prvním stavebním programem radního domu u nás — budova měla sloužit pro zasedání a jednání městské rady, ke shromáždění celé obce a jako sídlo městského písaře. Vzhledem k opožděné odpovědi Václava II. obec zřejmě vyřízení žádosti urgovala. Vzniká tedy otázka, zda se koupě domu realizovala a v negativním případě, proč Václav II. žádosti nevyhověl. I když z okolností, že se privilegium o schválení koupě domu k účelům radním nezmiňuje, nebylo by ještě nutné tuto možnost vyloučit — Josef Šusta se domnívá, že obec dům tehdy získala⁷; právě to, že se opožděná královská odpověď nedotýká koupě radnice, bylo by možné vysvětlit, že se koupě ve tříletém mezidobí uskutečnila v určité formě — jisté však je, že se městská rada potom dále scházela v bytech jednotlivých konšelů. Tak to bylo např. v r. 1297 v domě Olbrama syna Menhartova z Chebu. I listiny byly uloženy v soukromých domech⁸. Opětovná žádost Staroměstské obce z 20. srpna 1338 také uvádí, že město radnici dosud nemá a že se městská rada schází každodenně na jiném místě. Možnou příčinu, proč král Václav II. žádosti patrně nepřál, shledává Václav Vojtíšek ve zkušenostech z měst německých, kde práva pána města byla založením radního domu zeslabena⁹. Obec svůj záměr o získání domu pro účely radní dále intenzivně sledovala a vyčkávala vhodné příležitosti, kdy žádost králi znova předloží. Ta se naskytla za Jana Lucemburského, který pobýval převážnou část své vlády mimo zemi a ke svým dobrodružným výpravám potřeboval od českého státu i Prahy finanční prostředky. Zajímavé je, že žádost Staroměstských ještě v privilegii Jana Lucemburského z 18. září 1338, vydaného v Amiens, opět v plném znění citována; obec argumentovala stejnými důvody jako v r. 1296 — že se musí stydět před návštěvníky Prahy, že nemá svou radnici (v žádosti z r. 1296 se to uvádí jako unus defectus, z r. 1338 jako maior defectus) a že se takto musí městská rada scházet každý den jinde. Také formulace žádosti je ve svém zdůvodnění téměř totožná se žádostí z r. 1296. Obec si zase již vybrala dům, který r. 1301 prodal Franěk z Louže bratřím Eberlinovi, Konrádovi a Jindřichovi od Kamene a který stál „in acie medio fori“ — v nároží ve středu náměstí.¹⁰ Koupě v r. 1338 měla být uhrazena z vinického cla a obec si vymínila, že dům má patřit navždy městu, a neměl zde být umístěn nikdo, koho by městská rada sama neurčila. Bližší situování domu — „contra domum Johlini Jacobi“ — nasvědčuje tomu, že dům stál patrně v izolované poloze

(označení contra). Královská odpověď přišla tentokráte velmi brzy — po necelém měsíci Jan Lucemburský žádost schválil.

Povolení radnice Většímu (Starému) Městu pražskému mělo zásadní význam pro zřizování radních domů v ostatních královských městech. Byla tak provalena umělá zábrana, kterou moc královská násilně vytvářela. Nelze sice vyloučit možnost, že některá města česká i moravská mohla mít už v té době dům, kde zasedala městská rada¹¹ — jde o radní dům v právním slova smyslu, nikoli ve smyslu architektonickém — ale ke zřizování radnic v královských městech dochází až po r. 1338. Zmínka o radnici v Brně pochází z r. 1341, r. 1361 vznikla radnice z tržnice v Mostě, r. 1352 podobně tak v Žatci. Nejstarší zmínka o radnici Nového Města pražského pochází z r. 1374, o radnici v Kutné Hoře z r. 1375. Vybudování radnice v Olomouci povolil markrabě Jošt r. 1378 a téhož roku daroval Karel IV. městu Slanému k účelům radním dům, který na něho připadl právem odúmrtím. Zmínka o radnici v Českých Budějovicích pochází z r. 1387. K r. 1397 je uvedena zmínka o radní světnici v Chomutově. Nejstarší zpráva o radnici v Litoměřicích v městské knize pochází z r. 1397 (rothuz). V r. 1398 vysvětlil biskup Mikuláš kapli v Mělníce, jež se stala později součástí radnice. R. 1398 povoluje královský podkomoří Sigmund z Orlíka obci města Loun, aby si postavila novou radnici. Svůj radní dům měli v té době v Ústí n. L., Políče, Šumperku, Uničově, Opavě atd.¹²: Přitom tyto zmínky o radnicích pocházejí často až z doby, kdy město už delší dobu radnici mělo. Dalo tedy povolení Staroměstské radnice podnět i ostatním městům ke zřizování radních domů.

Závažnou otázkou bylo situování radních domů. Stavebně historický rozbor zachovaných částí Wolflinova domu, provedený v r. 1958 Dobroslavem Líbalem a Miladou Vilímkovou, ukazuje, že dům nebyl zřejmě rozsáhlý; půdorysně je vymezen třemi raně gotickými sklepy s hloubkovými osami, kolmými k jižnímu průčelí, a na straně severní se nacházela studna. Na východ od nich křížově klenutý sklep věže, vyzděný z pravidelně řazených kvádrů, pochází ze 14. století a nepochybně souvisí se stavbou radniční věže. Na straně západní bylo podle závěrů tohoto průzkumu volné městiště, jež dovolovalo rozšíření budovy. Zda byl dům jednopatrový nebo dvoupatrový jako další domy na Staroměstském náměstí, je obtížné stanovit. Že však nebyl zřejmě rozsáhlý, vyplývá z toho, že vinné clo, z něhož měla být podle privilegia z r. 1338 koupě hrazena, bylo v r. 1341 věnováno už k jiným účelům, takže jeho cena nebyla patrně vysoká. S tímto závěrem nemusí být v rozporu zpráva z r. 1327, kdy Wolflin od Kamene prodal z celkového počtu 21 krámků 16 sousedům. Vše tedy nasvědčuje tomu, že dům Wolflinův byl zakoupen záměrně z důvodu jeho polohy. Místo pro radnici se také vybralo na Starém Městě a nikoli v Havelském Městě, protože Staroměstské náměstí zůstávalo tehdy nadále centrem města; stejně tak nevznikla radnice přístavbou ke Kaufhauzu, jako tomu bylo ve Vratislavi nebo v Olomouci¹³. Nárožní parcela byla ve středověku vždy více hodnocena — dovolovala větší prosvětlení místností v budově a u radnic byla tehdy i později často volena¹⁴. Že byla tato poloha pro radnici výhodná, dokazuje také okolnost, že u radnice Nového Města pražského, kde vlastnické vztahy tehdy neomezovaly nejvhodnější řešení, bylo zvoleno místo pro radnici téměř shodné.

Wolflinův dům byl kamenný a kolem něho tekla potok, řečený aytuch. Z r. 1338 pochází také usnesení, jež mělo chránit radní dům před škodami ve výhledu — totiž

Rozsah Staroměstské radnice v době pozdně gotické (snímek K. Kibic)

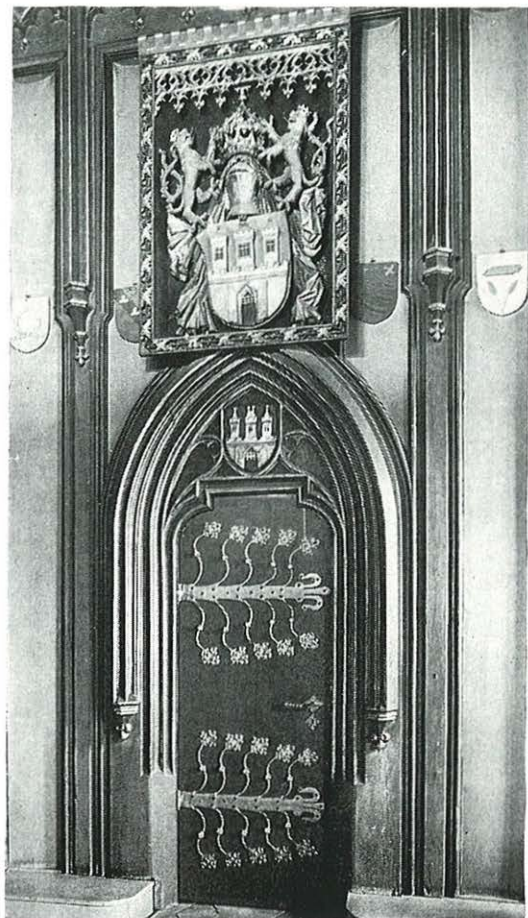
před zvyšováním zástavby v okolí a zatékáním vody do radnice z vedlejších krámců. Obec přistoupila po získání domu k jeho úpravě pro nové využití. Rada zpráv z druhé poloviny 14. století a ze začátku století 15. dokládá i existenci jednotlivých prostorů a vybavení radního domu. V r. 1350 „per dominum regem in domo consilii jurati sunt creati“ — dosadil Karel IV. v radnici, nepochybně v radní síni, obecní radu. Radní síň byla první a nejdůležitější místností nové radnice. R. 1348 se konšelé rozhodli zřídit radniční kapli a určili k tomu účelu peníze z pokuty, stanovené za zavraždění Kuzlína suknakraječe. K novému oltáři v kapli byl dosazen kaplan, kterého konfirmoval arcibiskup Arnošt z Pardubic 30. července 1350. V r. 1354 se městská rada usnesla, že v radnici má sídlit městský protonotář mistr Werner. V. Vojtíšek předpokládá, že radniční věž v r. 1364 už patrně zhruba stála¹⁵. První radniční kaple byla asi provizoriem, protože k r. 1381 svoluje kramář Kříž, majitel domu později Mikše kožešníka, sousedícího na západní straně s radnicí, aby si obec z důvodů protipožárních zvýšila zeď jeho domu při radniční straně, kde si kramář Kříž může prorazit 4 okna ve výši, odkud by nebylo vidět do oken radnice. Obec však dala do smlouvy zároveň výhradu, že pokud by byla budoucím konšelům okna na překážku, že je má Kříž či jeho dědicové zazdít za odškodnění patnácti kop pražských grošů. R. 1399 „swětnice rathúzká w Starém Městě shořala jest s mnohými hamfešty, listy i oděním“ (rukopis Budyšínský). V letech 1404 a 1407 jsou další zmínky o radní síni (stuba, aestuarium), r. 1405 o paláci, tj. velké síni, r. 1409 o velkém zvonu (campana magna), r. 1418 o šatlavě, 1419 a 1429 o kamenném schodišti, 1422 o rathúzkých vratech. Radnice měla také orloj, který udržoval Albert orlojník. Konfrontace těchto historických údajů s architektonickou analýzou dochovaných částí radnice dovoluje z větší míry rekonstruovat její stavební vývoj v období lucemburském.

Rozsah radniční budovy ve 14. stol. je vymezen citovanou smlouvou z r. 1387, podle níž radnice končila na západní straně domem, ve kterém se nyní ve druhém patře nachází pozdně gotická radní síň. Protože se ve smlouvě dále mluví o oknech radnice a domu kramáře Kříže, jež byla proti sobě, dosvědčuje tato zpráva, že mezi oběma domy byla úzká ulička, jež je dosud patrná v dispozici přízemí i prvního patra domu Mikše kožešníka. Tato ulička byla součástí staré komunikační sítě, vedla ke kostelu sv. Mikuláše a dále k židovskému ghettu. V příčném směru ji křížila cesta, jež procházela Týnskou ulicí přes Staroměstské náměstí uličkou ve východní straně náměstí při radnici směrem ke kostelu sv. Linharta¹⁶. Už při vnějším posouzení je patrné, že se jižní část tehdejší radnice skládá ze dvou domů, k nimž byla přistavěna věž s kaplí. Dobroslav Líbal a Milada Vilímková poukazují na to, že se prameny nikde nezmiňují o koupi druhého domu, ačkoli o koupi všech ostatních domů časem k radnici připojených záznamy existují¹⁷. Proto a hlavně na základě poznatků ze stavebně historického rozboru pokládají za nejpravděpodobnější, že druhý dům si obec postavila od základů sama na městišti, koupěním kdysi s domem Wolflina od Kamene.

Pokusíme se nyní o lokalizaci jednotlivých prostorů, stanovení postupu stavebních prací a o celkovou rekonstrukci podoby radniční budovy v době lucemburské. K hlavním problémům patří zde objasnění dispozičního schématu radnice, zejména bližší situování radní a obecní (velké) síně, rozlišení podílu výstavby doby vrcholné a pozdně gotické a především zjištění, zda východní část radnice se svým průčelím, zbořená r. 1838,

Socha trpícího Krista v radní síni

*Portálek v radní síni s městským znakem z r. 1477
(snímky K. Kibic)*

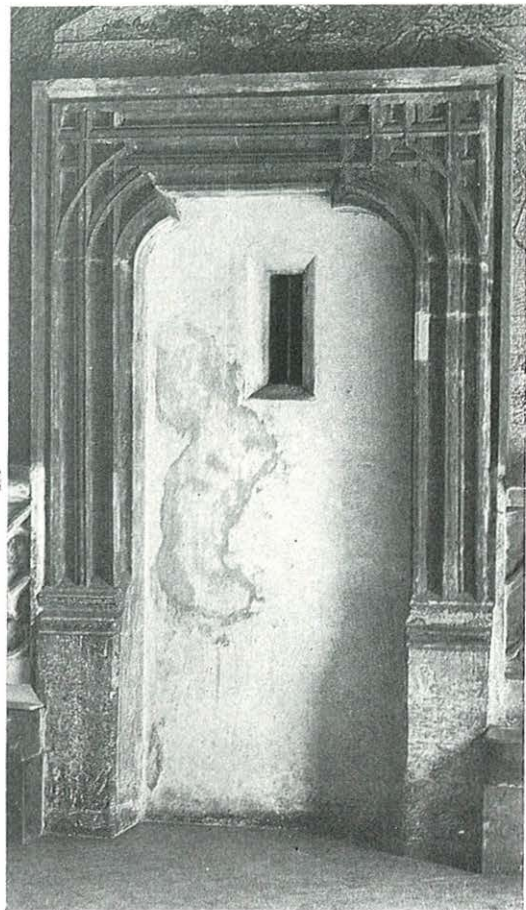
pocházela už z doby lucemburské či zda vznikla až při velkolepé přestavbě v r. 1460. Závažnou je i otázka míry začlenění Wolflinova domu do radniční dispozice.

Josef Teige a po něm Václav Vojtíšek, Zdeněk Wirth a další umísťují radní i obecní síň ve východním křídle, z něhož měla být radní síň přemístěna do křídla jižního až při pozdně gotické přestavbě; Dobroslav Líbal a Milada Vilímková lokalizují radní síň v místě světnice pozdně gotické, pod níž byl mázhaus¹⁸. Architektonické členění průčelí východního křídla připisuje literatura době pozdně gotické, kdy také vznikla klenutá obecní síň.

Z období lucemburského se ve Wolflinově domě zachovaly především portál v západní části hlavního průčelí a oblouk před schodištěm v dolním mázhausu. Široký vstupní

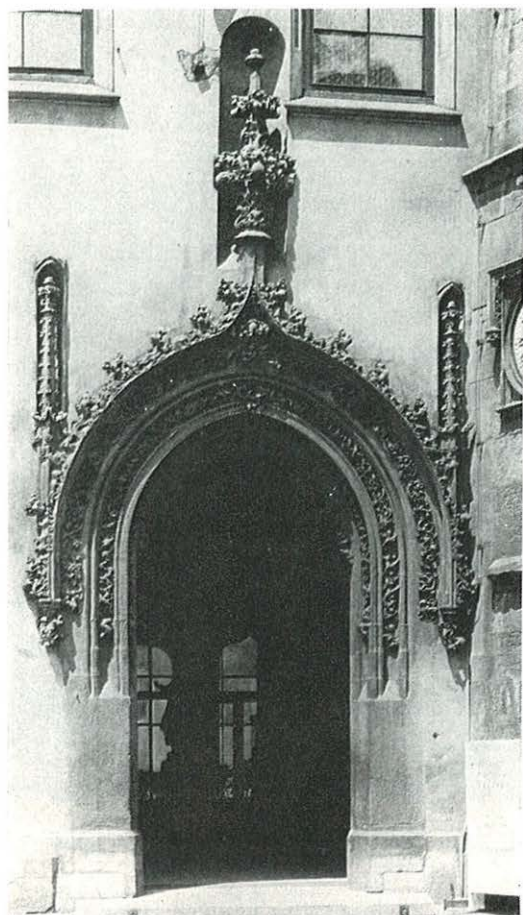

Madona s Dítětem v radní síni

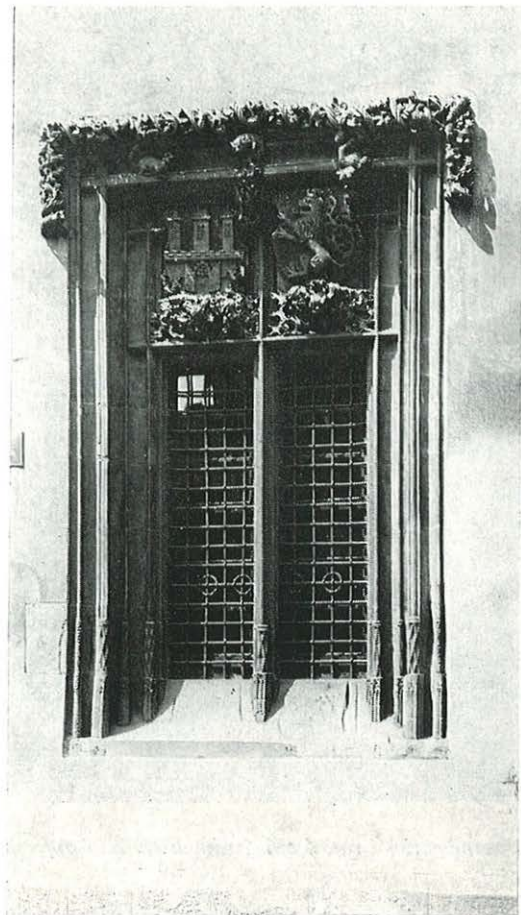

*Pozdně gotický portál ve vstupní síni
(snímky K. Kibic)*

portál s lomeným obloukem má šikmo zkosené ostění na nízkých soklech. V horní části je toto ostění profilováno při průčelní hraně hruškovcem mezi dvěma výžlabky a dále oblým prutem a dalším výžlabkem. V záklenku je umístěn erb s nezřetelným znakem. Při levé straně dole bylo odkryto ostění staršího vstupu, do něhož byl portál později vložen. Vstupní síň radnice na téměř čtvercovém půdorysu je na severní straně otevřena bohatě profilovaným obloukem, jehož vnitřní část ve tvaru oslího hřbetu vznikla až při novogotické přestavbě radnice. Tento reprezentační vstupní prostor se svým prostorovým utvářením i měřítkem zcela liší od dolních mázhausů měšťanských domů té doby. Tvarové vyhodnocení uvedeného portálu ukazuje na slohovou příslušnost k umění období Václava IV. Této době lze také přiřít portálek s mírně lomeným obloukem

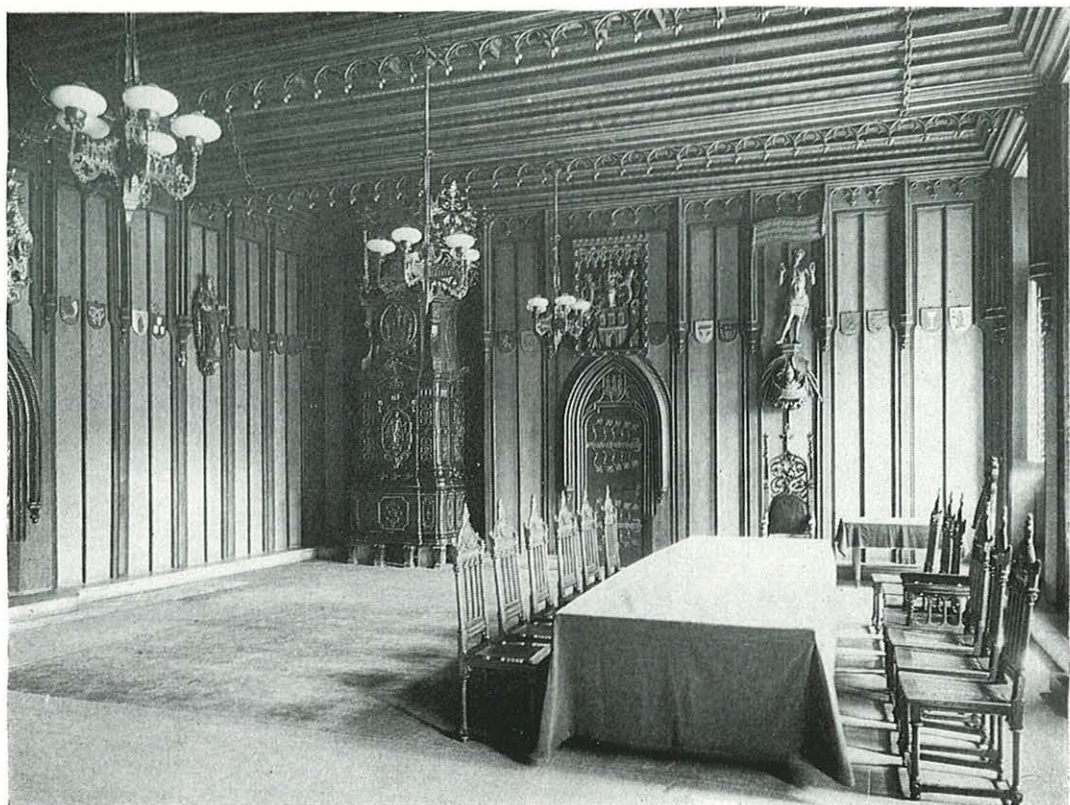

Vstupní portál radnice (snímky K. Kibic)

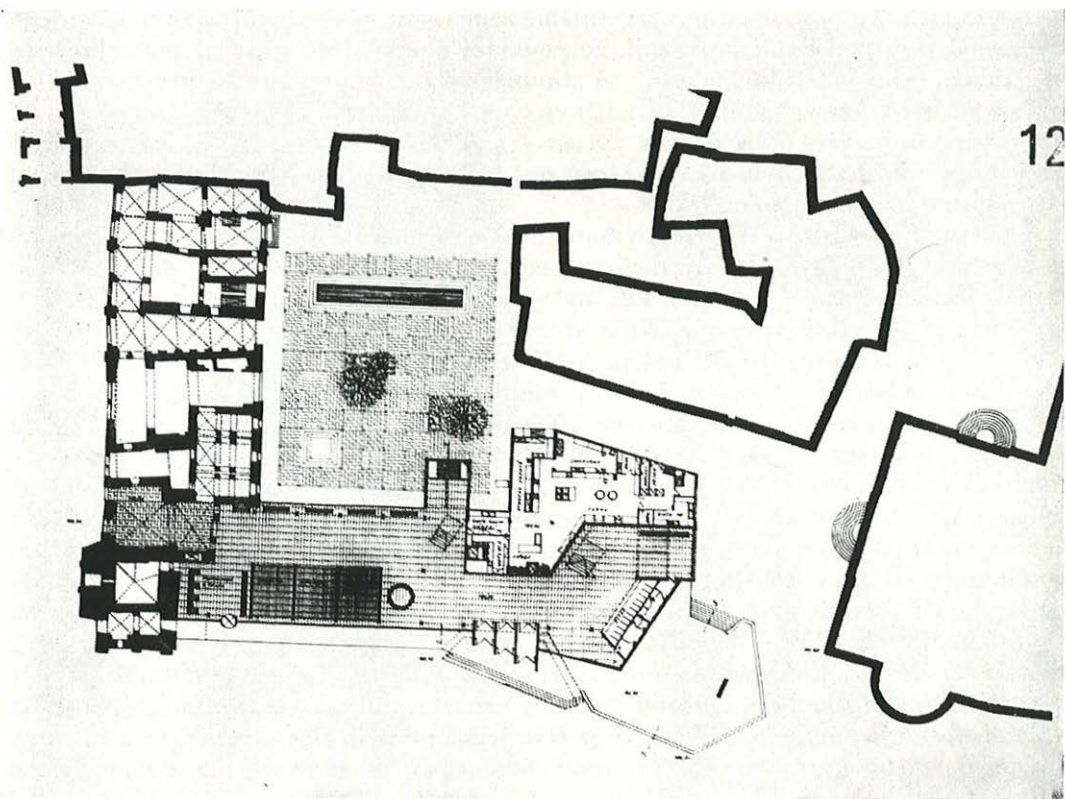
Pozdně gotické okno vstupní síně

v původním prvním patře ve východní stěně místnosti za uvedeným vstupním portálem a snad i zazděný, nyní částečně odkrytý portál se segmentovým nadpražím v přízemí této stěny, ještě v době gotické zrušený, protože jej překrývá gotická fresková výzdoba. Je proto pravděpodobné, že městská rada původně využívala ke svému jednání dům Wolflinův, po r. 1338 zatím bez větších úprav, a zároveň přistoupila k novostavbě na západní straně Wolflinova domu, v níž zřídila chybějící prostory. Tato vedlejší stavba musela být dvoupatrová, protože pak je možné vysvětlit její ohrožení požárem ze strany dosud zřejmě jednopatrového domu kramáře Kříže při jeho malé vzdálenosti od radniční budovy ve smyslu smlouvy z r. 1387. V době, kdy tato část radnice byla stavebně ukončena, přistoupila obec k větší přestavbě Wolflinova domu.

Pozdně gotická radní síň (snímek K. Kibic)

Posouzení východního křídla radnice je ztíženo v důsledku jeho zboření v r. 1838; proto je zde možné vycházet pouze z dochovaných ikonografických a plánových dokladů a omezit se z větší části jen na slohový rozbor průčelí a dispozice. Podoba východního průčelí před r. 1784 je více či méně patrná na rytinách z r. 1621 (poprava vůdců českého povstání na Staroměstském náměstí), na rytině Fr. B. Wernerově (po r. 1731), O. Pfefflově rytině podle J. J. Dietzlera z r. 1743, kresbě V. Novotného podle L. Kohla aj.; stav po přestropení velké síně ukazuje rytina V. Morstadta (1830), obraz K. Würbse (1838), model Langweilův atd. Křídlo do náměstí bylo podle nich dvoupatrové, v prvním patře sedmiosé, ve druhém patře — vzniklém pozdně renesanční nástavbou — pětiosé. V přízemí bylo původně podloubí, jehož dva oblouky na jižní straně, každý v šíři dvou okenních os prvního patra, byly dodatečně vyztuženy středními roznášecími pilíři a později zcela zazděny stejně jako třetí pole podloubí s mírně hrotitým obloukem pod dalšími dvěma okny. Poslední, severní oblouk byl průchodem do uličky, vedoucí k radničnímu dvoru. Ve výši parapetu pod okny prvního patra

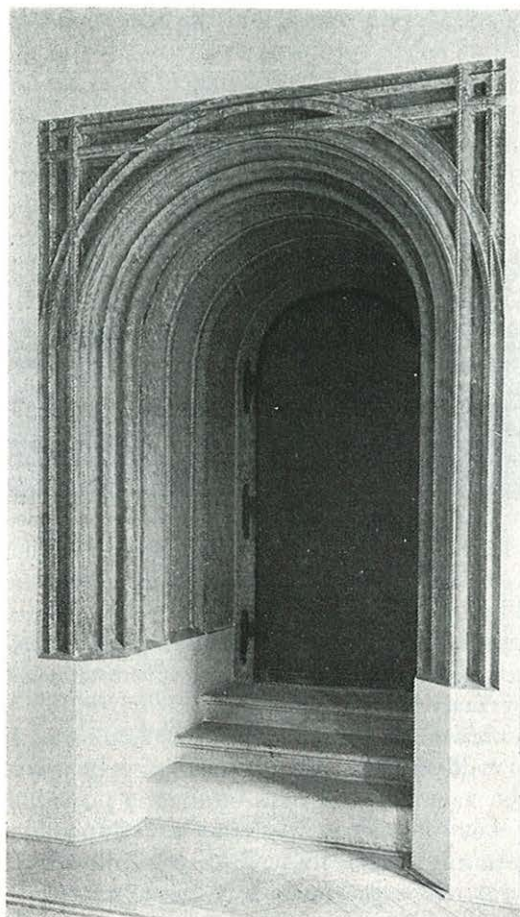

J. Šusta — L. Vrátník, Návrh přízemí Staroměstské radnice (reprod. K. Kibic)

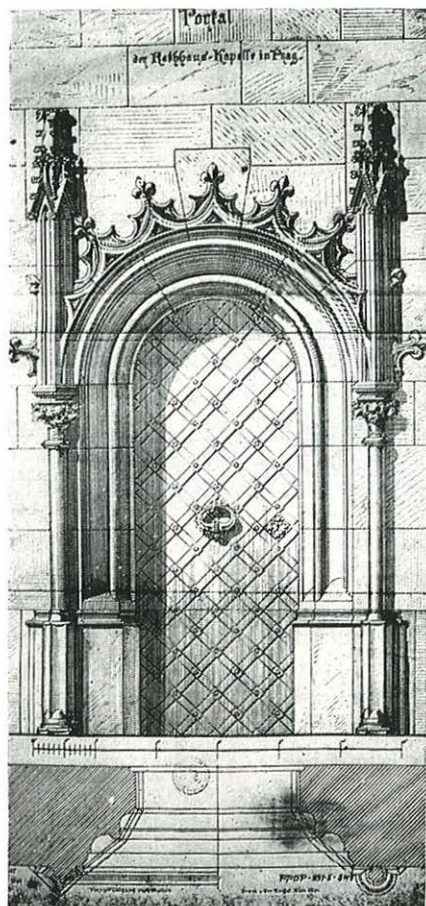
probíhaly v celé šíři východního průčelí dvě římsy, jež zřejmě navazovaly na římsy u kaple. Na parapetní zdi vertikálně členěné meziokenními sloupky, jež nesly na konzolách niky s baldachýnky a fiálami, bylo pod každým oknem vpadlé obdélné pole s dvojicí erbů. Vysoká gotická okna jsou na starých rytinách zachycena s lomenými oblouky, na kresbě V. Novotného s rovným závěrem; Václav Vojtíšek z toho uzavírá, že původní hrotitá okna byla pravděpodobně v 18. stol. zakončena vodorovně¹⁹. Horní partie oken mohly být skutečně zazděny anebo zde mohly být slepé oblouky, jak je naznačeno na dokumentačně hodnotné rytině z r. 1743. Nelze také vyloučit zazdění oblouků při pozdně gotickém sklenutí obecní síně nebo podobnou úpravu průčelí při renesanční nástavbě druhého patra. V nikách se nacházely patrně sochy. Rozbor průčelí ukazuje úzkou návaznost na členění kaple. Pojednání stěny střídajícími se výškovými okny a nikami s baldachýnky je pro 14. století bezpečně prokázáno novými objevy na domě čp. 605/I na Staroměstském náměstí. Při vyhodnocení dispozičním je nutno poukázat na to, že východní stěna věže je v přízemí slabší než na ostat-

ních stranách. Toto oslabení je vysvětlitelné současnou výstavbou podloubí; dvě jeho zachovalá pole pod kaplí prokazují, že podloubí pokračovalo směrem severním a že východní křídlo vznikalo souběžně se stavbou věže a kaple. Lze tedy z uvedených rozborů uzavřít, že východní křídlo patří ve své původně jednopatrové výstavbě období lucemburskému. Této době je však výtvarně zcela cizí, aby za jednotně řešeným průčelím v prvním patře bylo více prostorů než jeden, jímž byla obecní síň, takže radní síň je nutno hledat v jižním křídle.

Současně s přestavbou Wolflinova domu nebo o málo dříve přistoupila obec k výstavbě věže s kaplí a — jak výše uvedeno — i celého východního křídla s podloubím v přízemí a palácem v prvním patře, kde bylo rozšířeno křídlo i nad uličku mezi radnicí a domem později Viktorinovým. Na Staroměstském náměstí se v té době uplatňovaly věžové domy, zejména čp. 548/I a čp. 605/I, a stavba radniční věže s kaplí měla dokumentovat společenský význam budovy městské samosprávy — právem zde mluví Zd. Wirth o záměru zevní reprezentace²⁰. Věž radnice byla v té době kromě věží kostelů sv. Jiljí a Jakuba nejvyšší na Starém Městě, k čemuž ovšem přispěla i její praktická funkce městské hlásky. Věž je v přízemí zaklenuta pětidielnou žebernou klenbou na jehlancových konzolách s pětibokými krycími deskami. Hmotná, jednoduše vyžlabená žebra vrcholí v terčovém svorníku s rozetou. Přístup do podvěží je ze severu profilovaným gotickým portálem. Žeborná je také křížová klenba jižního pole původního podloubí na východní straně věže; žebra s hruškovitou profilací sbíhají se opět v terčovém svorníku. Severní pole podloubí je dnes bez žeber. Kaple v prvním patře věže a v přístavku arkýře na její východní straně tvoří nyní nejucelenější a nejhodnotnější prostor v radniční budově z období lucemburského. Vchází se do něj vstupem od západu; na vnitřní straně je půlkruhově sklenutý portál, jehož profilované ostění vyrůstá ze soklu stejně jako po obou stranách štíhlé sloupky, nesoucí na kalichovitých hlavicích panelové fiály a půlkruhový záklenek s vykrajovanými segmenty a vepsanými trojlisty. Nad archivoltou portálu je reliéf s věníkem s iniciálou E ve středu (monogram Václavovy manželky Eufemie — Žofie) a dvěma ledňáčky po jeho stranách, emblém Václava IV.; bohužel zde není znám rozsah novogotické úpravy portálu. Prostor ve věži je zaklenut křížovou klenbou s žebry s hruškovitou profilací, ve vrcholu opět terčový svorník. Žebra dosedají na konzolky s plastickou výzdobou, jež podpírají též položebra čelních oblouků. Jako se vstupní prostor otevírá v přízemí směrem ke schodišti obloukem, otevírá se obloukem i prostor kaple v prvním patře směrem k arkýři. Na něj navazuje obdélný, šířkově orientovaný prostor, zaklenutý třemi poli křížové klenby nestejně šíře. Žebra jsou jemně profilována třemi oblouky, oddělenými dvojicí výžlabků. Prostor je prosvětlen po jižní straně jedním, na východní straně dvěma okny a pětibokým závěrem arkýře, zaklenutým žebrovou šestipaprskovou klenbou s hruškovitou profilací žeber. Arkýř kaple vyrůstá z polopíří, při nároží profilovaného, který nese na mohutné, erby zdobené konzole tělo arkýře. Z průběžné římsy, obepínající na průčelí východní část kaple i pětiboký závěr, u něhož je zespodu zdobena kružbovými motivy s vepsanými trojlisty, vyrůstají v pravidelných intervalech sloupky s konzolami, na nichž jsou u kaple sochy, chráněné baldachýnky s fiálami. Z původních plastik se na nároží lodi kaple zachovala Madona z doby kolem r. 1400. Sochařská výzdoba u arkýře chybí — je jistě podnětná představa Jana Heraina, že se zde dříve nacházely sochy českých

Vstupní portál do kaple (snímek K. Kibic)

Nárys portálu ve věžní části kaple (reprod. K. Kibic)

patronů, jimž byla kaple zasvěcena. Herain přitom poukazuje na sochařskou výzdobu radnice v Brémách. Okna arkýře i lodi kaple jsou dvoudílná, jejich svislý prut přechází do kružby s vepsaným čtyřlístým motivem. V dolní části oken jsou erby, jež se u arkýře nacházejí ve vpadlých polích parapetní zdi. Původní jsou i erby nad okny lodi kaple, kdežto panelování pod hlavní římsou a členění horní partie arkýře pochází z doby novogotické úpravy. Věž radnice, vyzděná z lomového zdiva a v nároží zdobená tesanými kvádry, měla v horním patře vysoká okna a ochoz s věžičkami a patřila kromě Parlérovske Staroměstské mostecké věže ke vzorům, jež pak byly v české gotické architektuře často uplatňovány (např. původní věž kostela sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze, farních kostelů v Berouně, Slaném, Lounech atd.). Radní síň se musela nacházet

na západní straně od kaple a byla původně zřejmě v domě Wolflinově, protože v období gotickém byl přímý vztah mezi radní síní a kaplí, takže tyto prostory byly vždy vedle sebe. Podobně se vcházelo do kaple původně i na severní straně z obecní síně. Zbývá zjistit, kde se nacházelo schodiště, o němž je zmínka v letech 1419 a 1429. V prvním zprávě povoluje se kramáři Chvalovi zřízení krámků pod kamenným schodištěm. Zřejmě téhož schodiště se týká zpráva, že r. 1519 spadla „zábradla či cimbuří kamenných schodů v radnici, s erby konšelů, za kterých dělány byly, ačkoliv žádného větru nebylo“. I když není vyloučeno, že v této podobě pocházelo až z pozdně gotické přestavby (z dosud uvedeného rozboru bylo však patrné, že motiv erbů ve vpadlých polích parapetní zídky patřil k výtvarným prostředkům, uplatněným na radnici už v době lucemburské), důležité je, že toto schodiště bylo venkovní, zřejmě předložené, a protože východní průčelí pochází podle našich závěrů už z doby lucemburské, mohlo být toto schodiště pouze před průčelím jižním²¹. Předložené schodiště u radního domu bylo časté a stalo se brzy i výtvarným prvkem. Vyskytovalo se především u radnic vzniklých z kaufhauzů, kde obchodní funkce v přízemí zůstala nadále a do nových radních místností v prvním patře bylo nutné dostat se předloženým schodištěm (u nás např. radnice v Uničově, Olomouci i Prostějově). Příkladíme se k názoru Václava Vojtěška, že toto schodiště bylo před domem s pozdně gotickou radní síní a že se jím přicházelo do prvního patra v místě, kde se nyní nachází velké renesanční okno. Radniční žaláře je nutné předpokládat ve sklepech, v přízemí věže a podle tradice i v mezipatře Wolflinova domu. K radnici měli přistavěny krámkové pláteníci a pekaři a další obchodníci byli přímo v přízemí budovy. Zpráva z r. 1399 mluví o požáru radnice a radní světnice. Budova však byla brzy opět opravena a v r. 1407 se mluví o nové síni.

V době vzniku husitských válek byla stavba radniční budovy už uzavřena. Ačkoli byl do radnice včleněn starší dům, ač zde na rozdíl např. od staveb chrámových v podstatě neexistovalo pro ni vhodné schéma nebo vzor a ačkoli byla budována postupně téměř 80 let, vznikla zde architektura organická, s jasnou, byť středověkou kompozicí — radnice se naopak stala vzorem pro radní domy jiných měst. Pro radní dům bylo nejdůležitější a charakteristické řešení prvního patra, kde se nacházely hlavní místnosti, radní a obecní síň, kaple (v době gotické), archiv a popřípadě další místnosti úřední. Základem dispozičního schématu Staroměstské radnice byla dvě k sobě kolmá křídla, jež v místě svého styku měla věž s kaplí — na ni navazovalo do náměstí křídlo reprezentační s obecní síní a v kolmém směru křídlo s místnostmi úředními, především s radní síní. Přitom není rozhodující, zda radní síň, jež se nejdříve nacházela ve Wolflinově domě, byla přemístěna do přistavovaného domu na západní straně ještě v době lucemburské nebo až v pozdně gotickém období, — Dobroslav Líbal a Milada Vilímková předpokládají její přemístění už během 14. stol. — pro tuto alternativu by svědčil způsob založení tohoto tzv. radního domu s rozměrnou, takřka čtvercovou síní v suterénu, u níž jakoby se odrážela představa radní síně v horním podlaží, a též v té době až nezvyklá obava i opatření, jež obec podnikla proti nebezpečí požáru směrem od západu, vysvětlitelná umístěním náročně řešené a vzácné dokumenty obsahující síně na této straně radnice. Přitom křídlo do náměstí bylo krátké a bez větších možností rozšíření, kdežto u křídla jižního tato perspektivní možnost zůstala zachována. Tak bylo vytvořeno dispoziční i kompoziční schéma radnice, jež bylo vzorem a opakovalo se u význam-

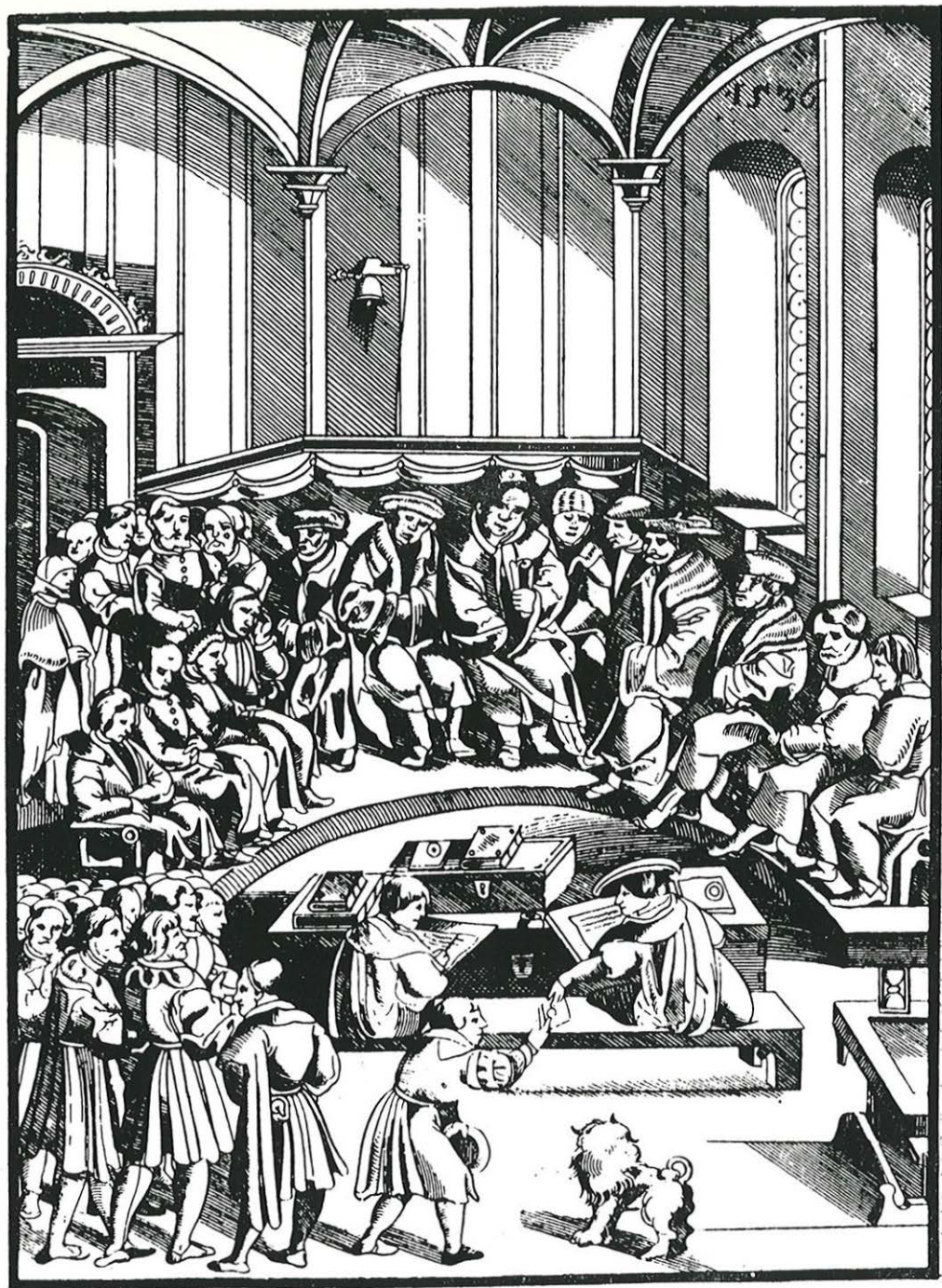

J. Šusta — L. Vrátník, Vítězný návrh na Staroměstskou radnici z l. 1966—67 (reprod. K. Kibic)

ných radnic z doby lucemburské, především u radnice Novoměstské v Praze²², ale též u radnice v Mostě, Litomyšli, Bratislavě i Kadani atd.

Z doby po r. 1420 zachovaly se zprávy svědčící pouze o údržbových pracích v radniční budově. Tak v r. 1432 poškodila radnici bouře, r. 1441 bylo nutné zabezpečit radniční věž, které hrozilo zřícení. V r. 1447 byla zřejmě v té souvislosti podezděna kaple.

Podnětem k velkolepé přestavbě radnice v době pozdně gotické byly v r. 1458 dvě události: volba Jiříka z Poděbrad za českého krále v radnici a odkaz vyhořelého domu Kačky, vdovy po Mikšovi kožešníkově, spolu se sklepy a pod domem stojícími kotelni chlebnými „pánům purkmistru a konšelům i obci Starého města pražského“. Volba Jiříka z Poděbrad na Staroměstské radnici za českého krále byla něčím dosud zcela neobvyklým a nejlépe vystihovala postavení městského stavu v té době. Sebevědomí Staroměstských je patrné též na podvržených tzv. Soběslavských právech ze čtyřicátých let 15. stol., podle nichž „když by dědice v Čechách nebylo ke knížectví, tehdy purkmistr pražský z Většího Města má zemi spravovati...“ a volba nového panovníka se má konat na Staroměstské radnici²³. Protože Staroměstští počítali s volbou i dalších králů na radnici, bylo nutné uvažovat o její náležité úpravě. K tomu přistupovala též nyní rozšířená městská samospráva třiceti konšelů, zřízení dalších úřadů atd. Proto obec uvítala odkaz Kačky kožešnice a přistoupila k rozsáhlé přestavbě radniční budovy i k jejímu rozšíření směrem západním. Ulička mezi radnicí a získaným domem byla zaklenuta ještě během 14. stol. Vyhořelý dům Kačky kožešnice byl nyní upraven a rozšířen i v patrech nad uličkou, takže vznikl jakýsi doplhaus, vyjádřený původně dvěma sedlovými střechami se strmou valbou do náměstí i do dvora. Podoba domu před romantickou přestavbou v 19. stol. je patrna na rytině z r. 1743 a hlavně na Lang-

Zasedání konšelů (dle Brikiho Práv městských z r. 1536) (reprod. K. Kibic)

Nástup na pozdně gotické schodiště z vestibulu (reprod. K. Kibic)

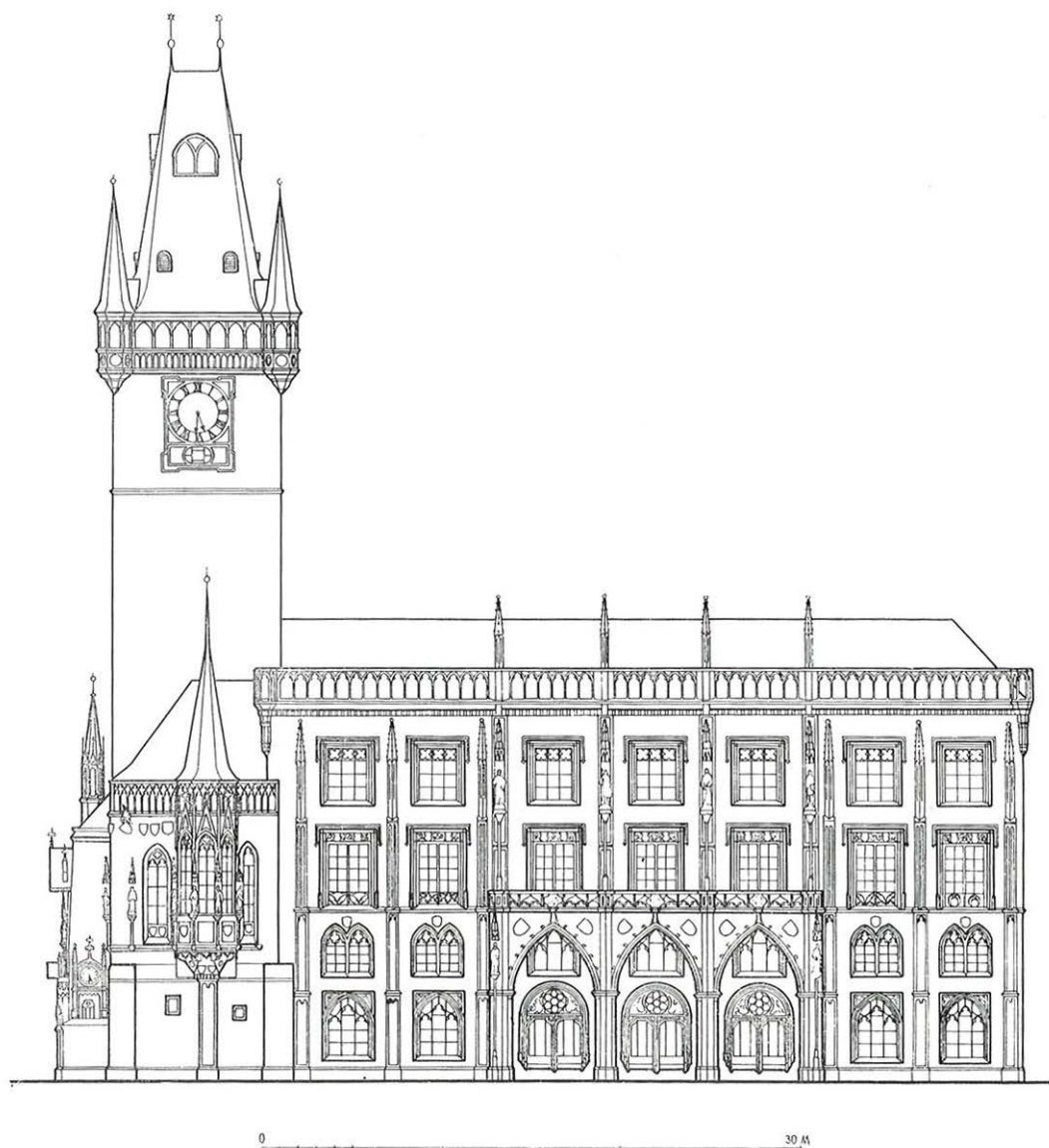

Korunovační průvod Marie Terezie před Staroměstskou radnicí (reprod. J. Janátková)

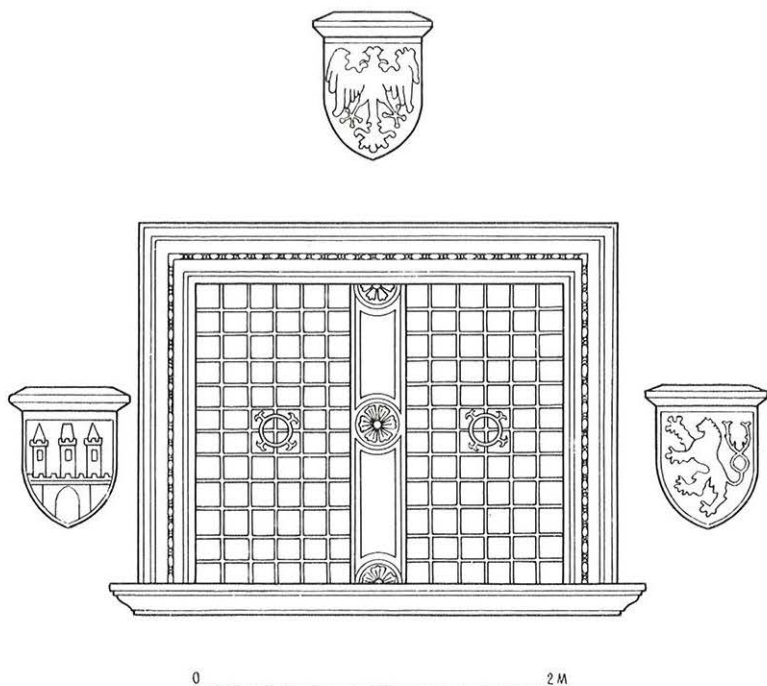
weilově modelu, podle nějž obě části byly v prvním i druhém patře dvouosé, avšak s různou úrovní podlaží. Podloubí v přízemí bylo zazděno, na levé straně byl zde portál. Z pozdně gotické přestavby se nám zachovala především radniční síň. Její stěny jsou členěny panelováním, na východní i severní straně nacházejí se shodně řešené sedlové portálky, orámované lomenými oblouky, jež vyrůstají z drobných konzolek; mezi plamencovými lichými kružbami v nadpraží portálků a profilovanými oblouky je u obou umístěn městský znak. Nad portálkem na východní straně nachází se gotický městský znak z r. 1477, zasazený v obdélném rámu, se zlatou branou v městské zdi se třemi věžemi, nad nímž je helma s císařskou korunou mezi dvěma českými dvouocasými lvy. Nad portálkem na straně severní je vylepšený znak od císaře Ferdinanda III. s vloženou rukou s mečem v bráně, umístěným v bohatém barokním rámu. Vpravo od portálku na východní straně síně je na konzole nad okřídlenou polopostavou andělka,

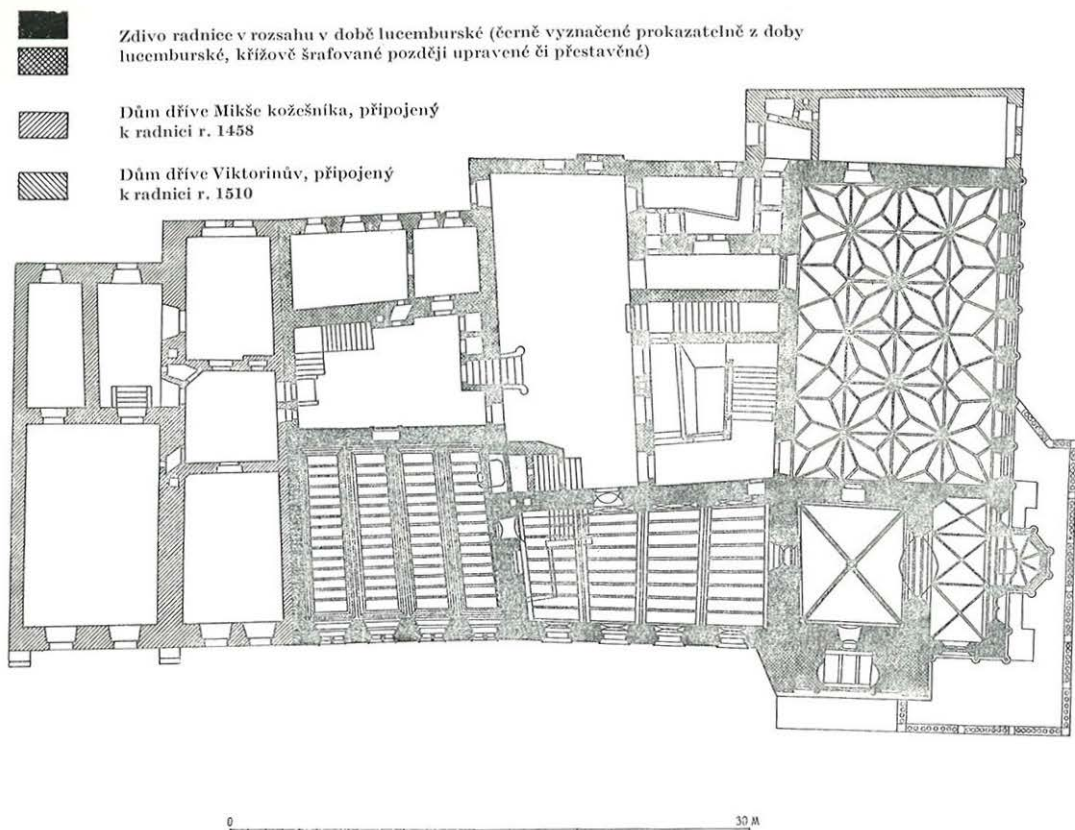
Průčelí s novogotickým křídlem (kresba K. Kibic)

*Renesanční okno
v jižním průčelí bývalého
Wolflinova domu
(kresba K. Kibic)*

držícího nápis *Iusta iudicate filii hominis*, krásná gotická socha trpícího Krista *Ecce homo* s nápisem žalmu 102, jež byla vzorem pro podobné sochy v radních síních našich radnic (např. v radnici Novoměstské, Kutnohorské atd.). Na straně západní je podobně umístěna socha Madony ze 16. stol. mezi dvěma anděly. Vysoké, bohatě profilované trámy záklopového stropu jsou dole zdobeny obloučky s vepsanými kružbami a zavěšenými trojlístky, jež se objevují rovněž jako ukončení panelování stěn pod vysokou dřevěnou římsou při jednotlivých stěnách se shodnou profilací jako u trámů. Radní síň se v průčelí projevuje ve čtyřech vysokých, rytmicky rozmístěných oknech s rovným profilovaným nadpražím i ostěním na společné průběžné podokenní římsě. Nad okny se nachází vlys s městským znakem ve středu a erby nakoso umístěnými po stranách. Pozdně gotická přestavba dotkla se i Wolflinova domu: vstupní síň byla nově sklenuta křížovou klenbou se stoupající vrcholnicí v obou směrech a subtilními žebry, profilovanými řadou výžlabků. Do této síně se nyní vcházelo novým, bohatě zdobeným portálem, jehož ostění osazené na soklech je v dolní části hladké, v horní partii bohatě profilované pruty, hruškovei i výžlabky s plastickou rozvalinou. Po vnější straně je tato část portálu zarámována do oblouku, dosedajícího na konzoly s akantovými listy, který ve vrcholu přechází v trojitou kytici a po stranách ve vysoké fiály. Síň prosvětluje veliké gotické okno po levé straně tohoto portálu, rovněž velmi náročně řešené, s ka-

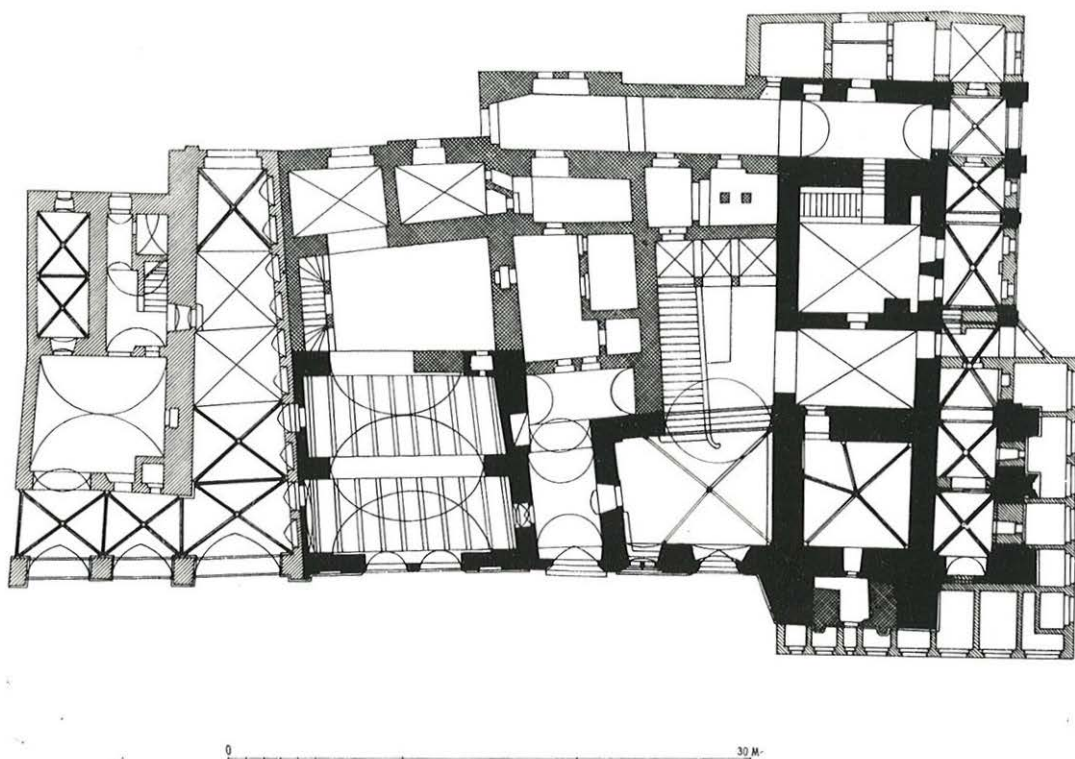

Původní rekonstrukce prvního a druhého patra (kresba K. Kibic)

menným křížem a zešikmeným ostěním, profilovaným pruty a hruškovci na diamantovaných soklech. V horních dvou dílech okna nad vodorovným břevnem kamenného kříže nacházejí se znaky města a české země v kolčích štítech na bohatých rozvilinách s akanty a bodláky, nad erby ve výžlabcích tři zvířata, z nichž střední lev drží dvojité W s korunkou. Nadokenní nadpraží zdobí plastické orámování ze svinutých vinných listů s hrozny, přecházejících v malých úsecích nahoře i do stran. Na vstupní síň navazovalo pozdně gotické schodiště s bohatě zdobenými parapetními zídkami, rozdělenými v řadu polí vždy odlišně řešených. V severozápadním rohu byla studna. Sedlové portály s bohatě protínajícími se pruty v prostoru schodiště byly při jeho odstranění v 19. stol. přemístěny do vstupní síně stejně jako část výzdoby parapetních zídek schodiště. Velmi honosně byla přestavěna obecní síň. Byla nově zaklenuta síťovou klenbou do dvou středních sloupů. Je kupodivu, že tento velmi významný a ušlechtilý prostor, který konkuroval nejhonosnějším stavbám královským, nebyl zachycen

v žádných dobových pohledech. Přesto se domníváme, že rytina Sedění konšelů v radní síni, uveřejněná v Právech městských Brikeiho z Licka (1536), je patrně znázorněním interiéru této síně. Prostor je zde zaklenut síťovou klenbou, po pravé straně byla vysoká okna, po levé portál (do Viktorinova domu?). Městská rada užívala pro své účely nepochybně též obecní síň při svých rozšířených zasedáních²⁴.

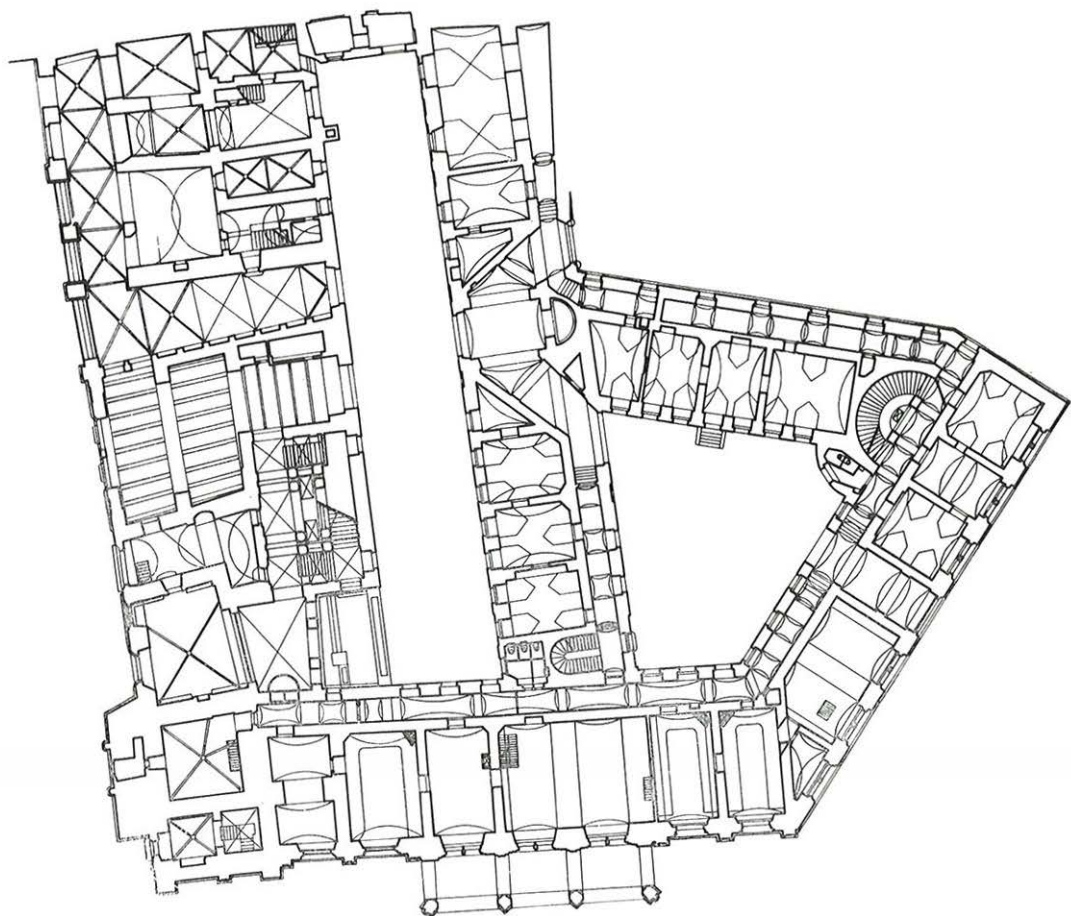
Přestavba domu Mikše kožešníka i úpravy v ostatních prostorech radnice končí po r. 1470, takže se r. 1473 mluví o nové radnici. Také radní kaple byla opravena a od 12. listopadu 1481 se v ní konaly znovu bohoslužby. Okolo r. 1490 byl zřízen nový orloj s jeho důmyslným mechanismem, ukazujícím hodiny, dny, měsíce a roky i pohyb Slunce, Měsíce, hvězd okolo země na základě tehdejšího geocentrického světového názoru. Ve středu z kvádrů vyzděného přístavku, zastřešeného z boku zvalbenou pultovou střechou s polygonální věžičkou, jsou mezi flankujícími pilířky se sloupky, konzolami, sochami, baldachýny a fiálami dva nad sebou umístěné kruhy — kalendárium a orloj s planetáriem. Nad nimi je na římse polopostava anděla a po stranách dvě okénka. Celý orloj kryje předsazená stříška. Po srovnání pražského orloje s jinými

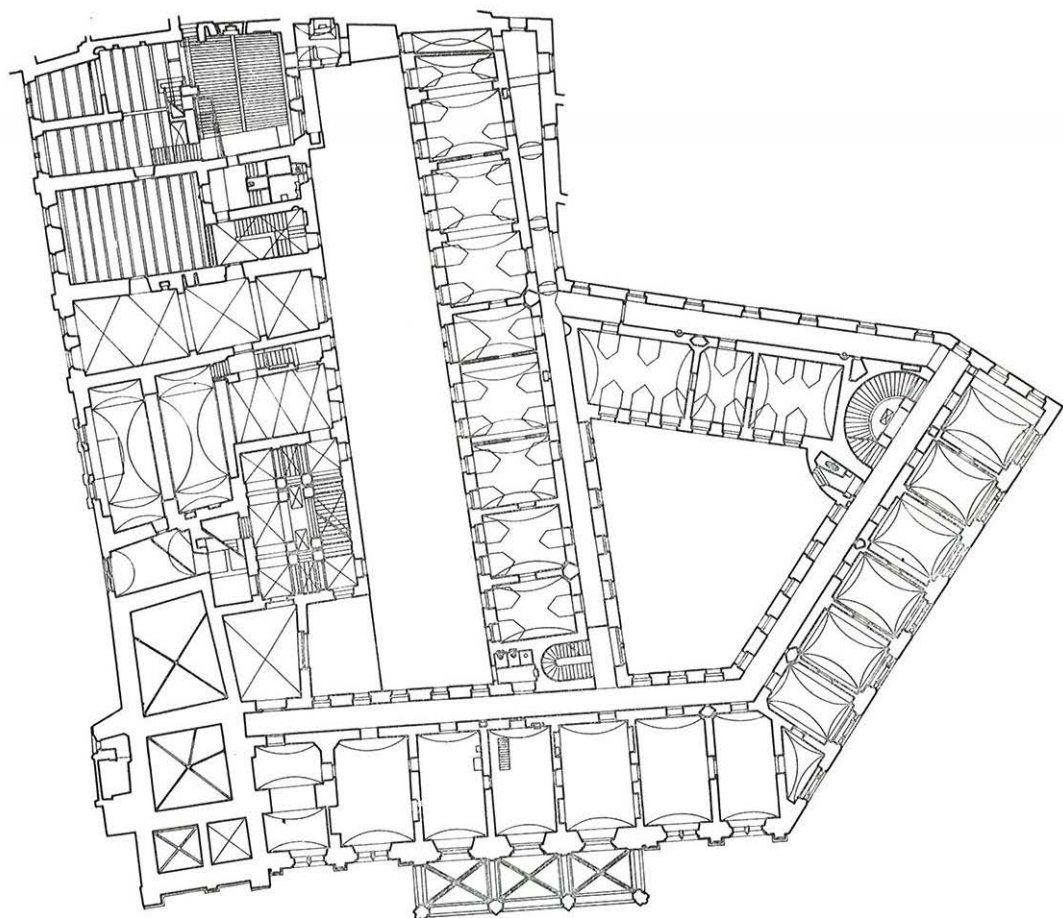
Rekonstrukce původního přízemí (kresba K. Kibic)

orloji té doby dokazuje jeho výjimečnost po stránce umělecké, vědecké i technické. V r. 1510 koupila městská rada dům po Viktorinovi na severní straně náměstního křídla a umístila zde úřad porybného. V témž roce zbořila krámce při jihovýchodním nároží radnice a nahradila je novostavbou se šesti krámky do náměstí a dvěma na straně jižní, jež vytvářely pod kaplí terasu, zdobenou balustrádou. V r. 1519 byl nad radniční kaplí proveden nový krov a v následujícím roce byla kaple vymalována. — Pozdně gotická přestavba radnice měla opět zásadní význam a byla podnětem k přestavbě radnic dalších měst, zejména k reprezentační výstavbě obecních síní jako přímého obrazu husitského demokraticismu. Uvádíme zde alespoň přestavbu radnice v Táboře a radnici Kutnohorskou.

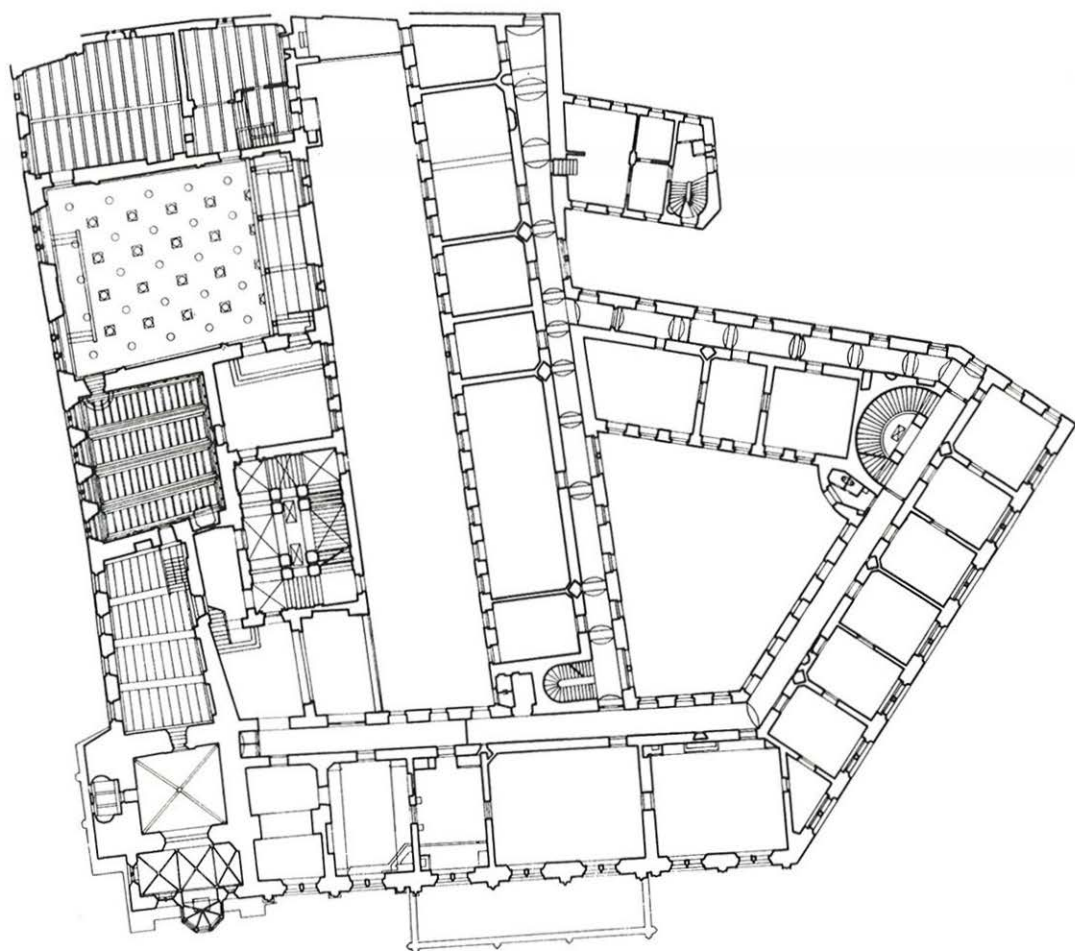
Po rozsáhlé pozdně gotické přestavbě nedochází u radnice po dobu půldruhého století k významnějším změnám. Právem proto mluví Zd. Wirth o období renesančním i barokním jako o epizodách v jejích dějinách²⁵. Staroměstská radnice se tak liší od radnic jiných měst, pro něž zejména období renesance představovalo dobu největšího rozvoje. Výše uvedené zřízení předloženého schodiště v r. 1519 bylo zřejmě podnětem k úpravě prvního patra středního radničního domu v jižním křídle, pod radní síní. Tehdy zde vzniklo vysoké renesanční okno s kanelovanými pilastry a píšťalami a korintizujícími hlavicemi s nápisem PRAGA CAPUT REGNI ve vlysu. V půlkruhovém tympanonu nad hlavní římsou je umístěn městský znak, analogický znaku nad východním portálem v radní síní. Obě postranní nižší okna vznikla až při jeho rozšíření v r. 1731. Renesanční okno Staroměstské radnice úzce souvisí s okny Vladislavského sálu a zejména Novoměstské radnice a lze je datovat do doby okolo r. 1525. V r. 1538 získala obec část pozemku ve Šmerhově, aby zde mohla být zřízena světnice při domku porybného. V r. 1560 pak postavila před jižním průčelím radnice solnici. V r. 1579 byla vymalována radní síň. V r. 1606 provedl kameník Martin Šmejdl práce na kranclích radniční věže za odměnu dvaceti kop. V r. 1617 získala obec od purkmistra Jana Kyrchmajera z Rejchvic 1000 kop míš. a paní Alžběta Aletinová odkázala na obnovu radnice 100 kop míš. Snad tyto částky souvisí s nástavbou druhého patra nad východním křídlem, kterou V. Vojtíšek předpokládá provedenou v letech 1614—18, anebo se obec — po vzoru jiných měst — chystala k velké renesanční přestavbě radnice, k níž však v důsledku vzniku třicetileté války nedošlo. Nastavěné patro bylo provedeno zcela střídme bez jakýchkoli slohových prvků a znovu opakovalo vysokou sedlovou střechu, jejíž hřeben dosahoval podokenní římsy horního podlaží věže. Také rozmístění pěti oken tohoto patra nesouhlasilo s gotickými okny obecní síně. Podkrovní patro vzniklo i nad kaplí. Po r. 1620 dochází po dlouhou dobu pouze k opravám a menším úpravám budovy. — V r. 1624 byla nově vysvěcena kaple ke cti P. Marie, sv. Petra a sv. Pryšky a její stěny byly v r. 1631 nově vymalovány. V r. 1638 zavěsili Staroměstští řetězy, jimiž večer a v době nebezpečí uzavírali ulice, pod trámy radní světnice. Po r. 1649 vznikl nový trámový strop v síni vedle patra, v r. 1652 nová vrata vstupního portálu, v r. 1657 provedeny nové erby. V r. 1659 jsou v opravě orloj a malby na něm. R. 1660 byl k radnici připojen dům, zvaný U zlatého půlměsíce, který stál uvnitř radničního bloku. V r. 1729 byly opětovně opraveny střechy radnice. V r. 1731 dochází k rozšíření okna v prvním patře pod radní síní; městská rada si přitom kladla podmínku, aby stará památka zůstala zachována²⁶. Rozšíření proto bylo provedeno tak, že po obou stranách

0 30 M

0 30 M

byla proražena menší okna se stejnými, ale štukovými pilastry, jejichž hlavice nesou fiály s baldachýny a kyticemi. Způsob rozšíření okna je významným příkladem výtvarného řešení a zejména památkového citění v 18. stol. V r. 1737 byla v radní síni pořízena nová kamna. Po celé barokní období nedochází tedy v radniční budově k významnějším změnám.

Za Josefa II. byla v r. 1784 provedena nová organizace městské správy, jež byla u čtyř pražských měst spojena a nově vzniklý magistrát se třemi senáty byl umístěn do Staroměstské radnice. Novým, rozšířeným nárokům budova ovšem nepostačovala. Proto byla v l. 1784–87 provedena pronikavá úprava východního křídla, ve kterém byla stržena pozdně gotická klenba obecní síně a její prostor byl vložením stropní konstrukce rozdělen na dvě podlaží. Současně byl dům porybného zvýšen a ve fasádě spojen s radnicí jednotnou úpravou průčelí. Stavební práce prováděl stavitel Matěj Hummel. Při nich se objevily trhliny na radniční věži. Její úpravu v letech 1805–7 řídil František Heger; věž tehdy dostala nový kamenný ochoz. Stavitelé F. Heger a M. Hummel představili také jižní křídlo — tato přestavba skončila před r. 1799. Od r. 1821 se uvažovalo umístit v radnici trestnici. Proto byly přikoupeny některé domy — v r. 1828 čp. 938/I — Šmerhof a čp. 937/I — Zlatá koruna, v r. 1830 čp. 24/I — U dvou divých mužů (Stodola). V r. 1834 byl zbořen dům čp. 24/I, potom čp. 938/I a 937/I. Konečně bylo v r. 1838 zbořeno východní křídlo radnice, jehož odstranění patří k největším ztrátám na našich kulturních památkách v 19. stol. Plány na novostavbu radnice předložili ing. Josef Esch a Josef Schöbel. Jejich návrh byl však zamítnut a řešení zadáno vídeňskému stavebnímu radovi Petru Nobilemu. Pro odpor veřejnosti byla stavba v r. 1841 přerušena a v r. 1844 přepracoval plány Pavel Sprenger. Dozor nad stavebními pracemi byl svěřen Heřmanu Bergmannovi, který řešení ještě upravil, a stavba východního křídla radnice byla v r. 1848 dokončena. Průčelí do uličky proti Krennovu domu zůstalo však podle původního návrhu Nobileho. Nedostatek finančních prostředků i politické události v té době způsobily, že se přestavba nedotkla křídla jižního. Zde došlo k úpravám až v r. 1853, kdy bylo nahrazeno původní pozdně gotické schodiště novým podle plánů stavitele Jana Bělského a dům Wolflinův, radní i Mikšův byly při dvorní straně částečně zkráceny. V r. 1855 bylo přeneseno do druhého patra renesanční mramorové ostění vstupního portálu domu městského úřadu a intarzované dveře z Malostranské radnice. Na jižním průčelí byly zřízeny novogotické štíty podle návrhu profesora Gruebra. Konečně byla v r. 1889 zřízena v domě Kačky kožešnice velká zasedací síň podle návrhu Antonína Bauma, jež byla v letech 1908–10 secesně upravena arch. Josefem Chocholem. V r. 1911 byla zřízena pracovna primátora pod vedením prof. Jana Kotěry.

Přestavba Staroměstské radnice a zejména východního křídla vycházela z dobových zásad romantismu a stala se rovněž politickou záležitostí²⁷. Proto lze také sledovat ohlas její přestavby v úpravě či přestavbě jiných radnic. Zde je třeba na předním místě jmenovat novogotickou Niklasovu úpravu průčelí radnice v Táboře v l. 1876–78. K významným radničním novostavbám, vycházejícím ze stejných zásad, patří radnice v Novém Bydžově od arch. Josefa Míči z l. 1863–65, radnice v Trutnově od arch. Františka Schmorance z r. 1862 i radnice v Zákupcích z let 1866–67, jež vesměs nahra-
dily hodnotné radnice starší.

Novou situaci vytvořilo zboření Krennova domu v r. 1901. Středověká uzavřenost Staroměstského náměstí byla tím rozrušena a kostel sv. Mikuláše se ocitl v situaci zcela nepředpokládané. Zároveň se však ještě více objevila hmotová převýšenost východního křídla vzhledem k věži s kaplí. Proto i když patřilo východní průčelí Staroměstské radnice k našim nejvýznamnějším novogotickým architekturám, usilovala správa města i řada architektů o nápravu vzniklých závad a o vhodné dotvoření náměstí. Pro obec se tak objevovala rovněž možnost získání dalších kancelářských místností v přístavbě směrem ke kostelu sv. Mikuláše. Z uvedených důvodů byly v letech 1901, 1909 a 1938 vypsaný architektonické soutěže na přístavbu či novostavbu východního křídla. Ač byly tyto soutěže neúspěšné, přinesly zajímavé podněty — připomínáme Wiehlovo pojetí novostavby východního křídla v duchu české renesance, snížení a pročlenění tohoto křídla v návrhu Theodora Petříka, pohledové omezení vyústění Pařížské třídy na Staroměstské náměstí a obnova uzavření jeho prostoru podle návrhu Pavla Janáka, citlivé protvárnění průčelí přistavované části proti kostelu sv. Mikuláše v návrhu A. Mezery, Fr. Šrámka a R. Vichry či odvedení dopravy z prostoru náměstí ve studii Františka Šrámka.

Konec druhé světové války znamenal těžké poškození radnice. Východní novogotické křídlo vyhořelo a bylo v r. 1948 zbořeno, vážně byla poškozena i jižní část budovy a zcela zničen městský archív, nacházející se v radnici²⁸.

Na obnovu radnice byla v r. 1946 vypsaná architektonická soutěž. Jestliže se v soutěžích z r. 1901 a 1938 východní křídlo mělo zachovat a v r. 1909 nahradit novostavbou, byla v r. 1946 ponechána soutěžícím volnost uvážit obě alternativy, ač při posuzování výsledků porota návrhy, jež východní křídlo zachovávaly, zamítla. Přes velký počet odevzdaných řešení (92) nepřinesla soutěž vyhovující návrh. Architektura té doby byla ve znamení hledání nových cest a i když vítězný návrh měl nesporné kvality, bylo moudrým rozhodnutím vyčkat a dále hledat. Z poznání, že Staroměstskou radnici je třeba řešit v souvislosti s návrhem celého prostoru náměstí, vycházela další soutěž, vypsaná v r. 1962. Tato soutěž byla jednou z nejúspěšnějších a přinesla mezi šesti nejvýše oceněnými návrhy cenná řešení²⁹. V poslední soutěži uzavřené v r. 1967³⁰ bylo uděleno nejvyšší ocenění návrhu Jaroslava Šusty a Ladislava Vrátníka; jejich hodnotný návrh, vycházející z vhodného uvážení objemových vztahů, představuje řešení střídmé i zároveň monumentální. Soutěžní porota doporučila, aby tento návrh byl podrobněji propracován spolu se studií celého radničního bloku.

Pro vyřešení náročného úkolu dostavby Staroměstské radnice je především nutné využít vyhodnocení vývoje radniční budovy a poznatků z jednotlivých soutěží. Schéma Staroměstské radnice — jak bylo výše uvedeno — tvořila dvě křídla k sobě kolmá s věží a kaplí, kde křídlo jižní obsahovalo místnosti úřední, křídlo východní prostory reprezentační, především obecní sín s velkými okny. Návrh moderní novostavby východního křídla musí vycházet z tohoto poznání a bylo by správné uvažovat hlavní síň radnice v místě staré síně obecní s jejím vyjádřením v průčelí. Výška východního křídla by měla být nižší než výška novogotického průčelí, aby tak vynikla působivost radniční věže a kaple s arkýřem. Středověkému prostoru Staroměstského náměstí je zároveň cizí rozvinutí jednotně řešeného průčelí od věže radnice až ke kostelu sv. Mikuláše — zde je naopak nutné dosáhnout pročlenění (nejlépe nižším křídlem proti

kostelu sv. Mikuláše). Ačkoli všechny strany náměstí mají v podstatě štítový charakter, není třeba pokládat za nezbytnou podmínku začlenění radnice aplikací štítů u radničního průčelí. Jako v historii byla radniční budova zdůrazněna v prostoru náměstí mj. změnou charakteru proti okolním měšťanským domům — jestliže byly domy štítové, radnice měla často atiku, např. v Novém Městě n. Metují — je možné uplatněním tohoto kontrastu zdůraznit význam radniční budovy i nyní. Je samozřejmě zároveň nutné vhodně upravit významné místnosti radnice — v současné době se tak přestavuje svatební síň — a zpřístupnit veřejnosti další prostory, např. gotickou kapli. Dále bude nutné provést průzkum sklepů zbořených domů při severní straně radnice a i případných sklepů pod býv. východním křídlem. Při řešení Staroměstského náměstí je třeba usilovat o jeho prostorové uzavření, zejména potlačením dnešního širokého vyústění Pařížské třídy do náměstí (např. přistavením rizalitu v šíři chodníku při čp. 934/I s loubím). Podle našeho názoru je možné počítat s částečným uplatněním kostela sv. Mikuláše v náměstí, avšak zároveň by měl být obnoven intimní prostor Malého náměstí a uličky v ose jižního průčelí kostela, protože jeho hlavní fasáda byla komponována na tyto pohledy. Vymístění průběžné a podstatné omezení veškeré ostatní dopravy z prostoru náměstí je dalším naléhavým požadavkem současné doby. Výsledky soutěží z let 1963 a 1967 se mohou stát vhodným podkladem pro dostavbu radniční budovy a dotvoření prostoru náměstí, na něž čeká celá naše veřejnost.

Poznámky

¹ Tomek, Václav Vladivoj: Dějepis města Prahy I—XII. Praha, 1855—1901. Čelakovský, Jaromír: Privilegia měst Pražských. Praha, 1886. Ruth, František: Kronika královské Prahy III. Praha, 1904. Teige, Josef a Herain, Jan: Staroměstský rynek v Praze. Praha, 1908. Vojtíšek, Václav: Radnice Staroměstská v Praze. Praha, 1923. Hlubinka, Rudolf: Výzkum Staroměstské radnice. Zprávy památkové péče III (1939), s. 8 n. Kratochvíl, Miloš: Staroměstská radnice v dějinách městské samosprávy. Staroměstská radnice a její památky. Praha, 1938. Wirth, Zdeněk: Stavební vývoj Staroměstské radnice. Staroměstská radnice a její památky. Praha, 1938. Líbal, Dobroslov: Gotická architektura v Čechách a na Moravě. Praha, 1948. Hlavsa, Václav: Staroměstská radnice v dějinách Pražského města. Praha, 1956. Líbal, Dobroslov — Vilímková, Milada: Staroměstská radnice. Stavebně historický průzkum. SÚRPMO Praha, 1958. Janáček, Josef: Vyprávění o Staroměstské radnici. Praha, 1961. Choutka, Václav — Vávra, Jindřich: Staroměstská radnice. Praha, 1961.

² Tyto zmínky nejsou na našem území nejstarší. Tak např. v Brně a Jihlavě jsou zmínky o iurati civium už z let 1243—49. Čelakovský, J.: O vývoji středověkého zřízení radničního v městech Pražských, s. 4.

³ Návaznost či závislost pražského práva na Norimberku je zcela sporná. Bedřich Mendl rozebral doklady práva Norimberského u nás a dospěl k závěru, že „nebylo žádné právní souvislosti Prahy a jiných měst českých — mimo skupinu Chebskou — s Norimberkem“. Mendl, Bedřich: Tak řečené právo Norimberské v Čechách, s. 33.

⁴ Jiná označení consilia universitatis civium, tota communitas, concilium communitatis, gemeiner rat, gemeine aller pulger, die ganze gemeine.

⁵ „Erat autem ipsum instrumentum non abolitum, non abrasum, non cancellatum, nec in aliqua parte sui viciatum...“ Citace z žádosti Staroměstských z 2. června 1296 v privilegii Václava II. z 18. září 1299.

⁶ „...quod ciuitas tam a nobilibus, quam ciuibus regni ipsam ciuitatem uisitantibus notam ruboris et uerecundie passa fuisset per multa tempora non modicam ex eo, quod non haberet domum consilii et maniloqui, sicut alie ciuitates capitales consueuerunt habere, in qua causa super diuersis negociis ciuitatis et concilia ciuium tractarentur, et oporteret ipsos ciues septimanis

- singulis querere diuersa locorum diuerticula ipsorum honori minus decensia pro causis ciuitatis et negotiis pertractandis.“ Tamtéž viz pozn. 5.
- ⁷ Šusta, Josef: Dvě knihy českých dějin II, s. 28.
- ⁸ Tomek, Václav Vladivoj: Dějepis města Prahy, díl I, s. 262.
- ⁹ Vojtíšek, Václav: Radnice Staroměstská v Praze, s. 29.
- ¹⁰ D. Líbal a M. Vilímková pokládají za možné, že dům Wolflina od Kamene byl totožný s domem, který chtěla městská rada získat v r. 1296. — Staroměstská radnice. Stavebně historický průzkum, s. 1.
- ¹¹ Pravděpodobně měl tehdy radnici Cheb, který připadl r. 1322 spolu s celým Chebskem k českému království. V úvahu, která města by mohla mít už v té době vlastní radní dům, přicházejí Litoměřice, Olomouc, Brno, Znojmo, Opava, Uherské Hradiště. Tomu by mohly nasvědčovat některé časné zmínky o radnicích např. v Brně v r. 1341.
- ¹² Kibic, Karel: Renesanční dům radní našich měst a jeho kompoziční vývoj. Tutela monumentorum 4, s. 170—173.
- ¹³ Kotec v Havelském městě vznikly ovšem až za Karla IV., jejich stavba byla zahájena v r. 1362 nebo v době o málo dřívější. Vilímková, Milada — Kašíčka, František: Minulost pražských Kotečů a předpoklady pro jejich regeneraci. Památková péče 26, s. 135.
- ¹⁴ Připomínáme např. radnici v Novém Městě pražském, Kadani, Lounech, Litoměřicích, Nymburku, Malé Straně v Praze, Turnově, Sokolově, Pardubicích, Kroměříži, Svitavách atd.
- ¹⁵ Vojtíšek, Václav: Radnice Staroměstská v Praze, s. 63.
- ¹⁶ Wirth, Zdeněk: Stavební vývoj Staroměstské radnice. Staroměstská radnice a její památky, s. 50.
- ¹⁷ Líbal, Dobroslav — Vilímková, Milada: Staroměstská radnice. Stavebně historický průzkum, s. 5.
- ¹⁸ Teige, Josef — Herain, Jan: Staroměstský rynek v Praze, s. 14. Vojtíšek, Václav: Radnice Staroměstská v Praze, s. 64. Wirth, Zdeněk: Stavební vývoj Staroměstské radnice, s. 54. Líbal, Dobroslav — Vilímková, Milada: Staroměstská radnice. Stavebně historický průzkum, s. 5.
- ¹⁹ Vojtíšek, Václav: Radnice Staroměstská v Praze, s. 70.
- ²⁰ Wirth, Zdeněk: Stavební vývoj Staroměstské radnice, s. 54.
- ²¹ Zpráva se ovšem mohla týkat některého schodiště v jednom ze tří radničních dvorů, ale z důvodu poznámky o bezvětrí ve zmíněné notaci je tato možnost nepravděpodobná.
- ²² Kibic, Karel: Novoměstská radnice v Praze, její stavební vývoj a problémy rehabilitace. Staletá Praha II, s. 211.
- ²³ Janáček, Josef: Vyprávění o Staroměstské radnici, s. 92—93.
- ²⁴ Na rytině nejsou ovšem střední sloupky síně a rovněž využívání obecní síně pro městskou radu je nutno předpokládat zcela výjimečně. Je také třeba uvážít, že rytina má znázornit ideální zasedání konšelů a dobu vzniku rytiny. Radní síně byly v této době — na rozdíl od obecních síní — téměř vždy plochostropé. Městská rada podle uvedené rytiny zasedá někdy za početné účasti lidu, jež může zdůvodnit její zasedání v obecní síni.
- ²⁵ Wirth, Zdeněk: Stavební vývoj Staroměstské radnice, s. 53.
- ²⁶ Vojtíšek, Václav: Radnice Staroměstská v Praze, s. 70.
- ²⁷ U pojetí gotiky, uplatněné při výstavbě východního křídla radnice, zůstalo mnoho z empírového cítění. Právem proto mluví B. Hypšman o empírové interpretaci gotiky u novostavby této části budovy. Hypšman, B.: Sto let Staroměstského rynku a radnice, s. 7.
- ²⁸ Popis škod při požáru městského archivu ve Staroměstské radnici v r. 1945 viz Vojtíšek, Václav: Pohroma Staroměstské radnice. Sto let Staroměstského rynku a radnice, s. 34.
- ²⁹ Výsledky soutěže byly publikovány v čas. Architektura ČSSR, roč. XXIII (1964), s. 475—484.
- ³⁰ Její výsledky byly uveřejněny v Architektuře ČSSR, roč. XXVII. (1968), s. 140—143.

Pozn.: Při návrhu rekonstrukce původního stavu dispozice radnice s východním gotickým křídlem vycházelo se z rekonstrukce radničního bloku podle J. Sakaře, uveřejněné v J. Teige a J. Heraina Staroměstském rynku v Praze (přílohy VI a VII), doplněné o zjištění při dalších stavebních pracích (např. rekonstrukce přízemí domu s radní síní v gotickém stavu) a upřesněné podle závěrů z tohoto pojednání (východní křídlo je zde zakresleno jako z doby lucemburské).